

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338.432:631.147(477)

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Вишневська О.М., д.е.н.
Голяк Ю.В.

Миколаївський національний аграрний університет

Обґрунтовано потребу у розвитку органічного виробництва в умовах формування продовольчої безпеки країни. Досліджено передумови формування ринку органічної продукції і визначено перспективи його розвитку в Україні. Наведено засади щодо формування ринку органічної продукції в Україні. Доведено ефективність вирощування і реалізації органічної продукції на українському ринку. Представлено аналіз динаміки площ під органічними культурами в Україні. Обґрунтовано необхідність сертифікації і маркування органічної продукції. Виявлено потенційні можливості українського ринку органічної продукції.

Ключові слова: органічна продукція, продовольчий ринок, продовольча безпека, конкурентні переваги, сільськогосподарська продукція

The necessity of development of organic production in the conditions of formation the food security of country is substantiated in the article. The prerequisites of the formation of the market of organic product are investigated and the prospects for its development in Ukraine are determined. The bases of its formation in Ukraine are highlights. Also the effectiveness of the production and sales of organic products in the Ukrainian market is proved. The dynamics of areas under the organic crops in Ukraine is analyzed. The necessity of certification and labeling schemes of organic products is proved. The potential opportunities the Ukrainian market of organic products are revealed.

Keywords: the organic products, food market, food security, competitive advantages, agricultural products.

Актуальність проблеми. Заходи щодо підвищення родючості ґрунтів та відновлення їх здатності до самовідновлення, а також

вирішення проблем забезпечення населення якісними та екологічними продуктами харчування складають основу запровадження системи виробництва органічної продукції. Орієнтація України на зовнішній ринок передбачає створення її іміджу, у тому числі через нарощування виробничих потужностей екологічної продукції, що передбачає розвиток екологоорієнтованого виробництва. Актуальність теми зумовлена необхідністю вивчення іноземного досвіду і переходу на засади ведення екологоорієнтованого виробництва з метою отримання економічних і соціальних переваг. Одним із напрямів підвищення конкурентних переваг вітчизняної сільськогосподарської продукції є нарощування потужностей органічного землеробства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вітчизняними та зарубіжними вченими приділяється багато уваги вивченню даного питання. Серед науковців, які вивчають питання виробництва органічної продукції є Ю.С. Бережна, Л. Бойко, А.Р. Дуб, С.В. Мамалига, І.О. Пінчук, Т.О. Чайка, В.А. Чудовська та ін. Актуальність подальших досліджень пов'язана із процесами формування ринку органічної продукції у контексті формування продовольчої безпеки країни.

За умов формування продовольчої безпеки країни постає питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, основними характеристиками є якість і безпечність. Необхідним є забезпечення підвищення рівня конкурентоспроможності продукції, як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку, що у свою чергу формує можливості для розвитку вітчизняного органічного виробництва.

Саме тому обґрунтування засад щодо формування ринку органічної продукції в Україні у контексті формування продовольчої безпеки країни є актуальним питанням, яке потребує подальших наукових досліджень.

Метою роботи є опрацювання теоретичних основ і особливостей формування ринку органічної продукції у контексті формування продовольчої безпеки і задоволення потреб споживачів, зниження негативного впливу на навколишнє середовище.

Викладення основного матеріалу дослідження. Потреба у розвитку органічного виробництва зумовлена низкою чинників, зокрема

погіршенням екологічного стану навколишнього природного середовища, деградацією сільськогосподарських угідь, інтенсивно–виснажливим характером використання земельних ресурсів, швидкими темпами забруднення земель і довкілля, нарощуванням виробництва і розширенням обсягів використання генетично–модифікованої продукції тощо. Вчені стверджують, що неузгоджене використання ресурсів з можливостями навколишнього природного середовища руйнує екосистеми, спричиняє погіршення якості життя, що загострює проблему їхнього збереження. Саме усвідомлення наростаючої екологічної кризи внаслідок інтенсивного землеробства стимулювало розробку альтернативних моделей господарювання, для забезпечення відповідності інтересам суспільства. Такою моделлю розвитку є органічне виробництво [9].

Органічними вважаються продукти, виготовленні з дотриманням відповідних стандартів, які підтверджують екологічність продукту на всіх стадіях його виготовлення – “від насінини до прилавку”. У сільському господарстві рослини вирощують без використання мінеральних та хімічних добрив (гербіцидів, пестицидів та інших). Для боротьби зі шкідниками застосовують фізичні та біологічні методи: ультразвук, шум, світло, пастки, температурні режими. Більшість сільськогосподарських робіт виконують з використанням ручної праці.

У тваринництві особливу увагу приділяють кормам (без консервантів, стимуляторів росту та збудників апетиту), створюють безстресові умови утримання та транспортування. У виробництві органічних продуктів застосовують технології, які стимулюють збереження поживних речовин. У виробничому процесі не використовуються ароматизатори, барвники, консерванти і генетично–модифіковані організми.

Окремі вимоги встановлено до утилізації продукту: матеріал, який використовують для пакування органічного продукту повинен бути з натуральної сировини, яку можна використовувати повторно і яка не буде здійснювати негативний вплив на навколишнє середовище. Органічне виробництво має цілу низку економічних, екологічних та соціальних переваг, позитивно впливає на здоров'я населення [5].

На даний час органічний сектор перетворився на одну із найбільш динамічних галузей сільського господарства у країнах Європейського Со-

юзу. Цьому сприяло підвищення рівня поінформованості споживачів про безпеку харчових продуктів та проблеми пов'язані із захистом довкілля протягом останніх років. У зв'язку з цим українські сільськогосподарські виробники невдовзі також постануть перед новими вимогами: враховувати у процесі своєї діяльності методи господарювання з точки зору їх можливого впливу не тільки на майбутній розвиток та прибутковність господарювання, а також на збереження довкілля [3].

Органічне сільське господарство відіграє важливу роль у модернізації аграрної системи і розвитку сільських територій, що підтверджується досвідом країн Європейського Союзу. Першочерговою основою органічного сільського господарства є стале споживання ресурсів і розвитку екологічного способу ведення господарства, співпадати з цілями політики щодо модернізації управління витратами окремих видів ресурсів, у тому числі природних.

У контексті зростання актуальності розвитку ринку органічної продукції у країнах Європейського Союзу органічне сільське господарство розглядається як чинник локального економічного зростання та диверсифікації, покращення локальної товарної ідентифікації, який сприяє загальному розвитку галузі на сталій (зрівноваженій) основі.

Важливим компонентом органічного виробництва є система акредитації та сертифікації, а також маркування органічної продукції. У країнах Європейського Союзу виділяються два рівні регулювання органічного виробництва. На вищому рівні державними органами здійснюється акредитація сертифікаційних організацій та контроль за їхньою діяльністю. На локальному рівні знаходяться організації, які займаються сертифікацією органічної продукції і безпосередньо контролюють її виробництво [6].

Особливістю проведення екологічної сертифікації у країнах Європейського Союзу є перевірка відповідності вимогам усіх стадій життєвого циклу продукції: від контролю насіння, ґрунту — до кінцевої ланки — реалізації. У країнах Європейського Союзу маркування продукції дозволяється лише після отримання відповідного статусу виробника органічної продукції, тобто така продукція повинна бути сертифікована відповідно до вимог Ухвали ЄС 2092/91 «Про екологічне землеробство і

відповідне маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування». Виробник, який прагне маркувати свою продукцію, щороку повинен проходити перевірку та сертифікацію.

У Регламенті Європейського Союзу наведено назви і зображення товарних знаків, які можуть міститися на етикетці органічного продукту. Відповідно до положень затверджених законодавчо, для всіх країн-членів Європейського Союзу введено вимоги щодо обов'язкового розміщення єдиного логотипу на усіх органічних продуктах, які відповідають діючим стандартам [2].

Попит на органічні продукти має тенденцію до зростання у країнах Західної Європи і США. Лідером у споживанні органічної продукції є Німеччина, яка пов'язує органічну політику із здоров'ям нації. Отже, відбувається нарощування потужностей органічної продукції. Обсяги продукції пов'язані із формуванням продовольчої безпеки, а, відповідно, і національної безпеки.

Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Україна займає двадцять перше місце серед світових країн-лідерів органічного руху. Частка сертифікованих органічних площ серед загального обсягу сільськогосподарських угідь України складає майже 0,7%. При цьому Україна займає перше місце у східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур. Окрім того, сертифіковано 200 тис. га дикоросів.

В останні три роки спостерігається тенденція наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи, соки, сиропи, повидло, сухофрукти, мед, м'ясні та молочні вироби. Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують, що якщо на початок 2003 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус "органічного", то у 2011 р. нараховувалось вже 155 сертифікованих органічних господарства, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 270 тис. га [7].

Розповсюдження органічного землеробства, значні темпи росту споживання та розширення асортименту надають підстави стверджувати, що органічні продукти є одним із пріоритетних напрямів соціального захисту населення. Так, за умов розвитку органічного виробництва, спостерігається нарощування кількості господарств, які займаються вирощуванням органічної сільськогосподарської продукції. У 2003 році їхня кількість становила 69 господарств, у 2007 році – 92 господарства, а у 2010 – 155 господарств, які спеціалізуються на вирощування органічної сільськогосподарської продукції. Доцільно розглянути динаміку загальної площі органічних культур в Україні (рис.1).

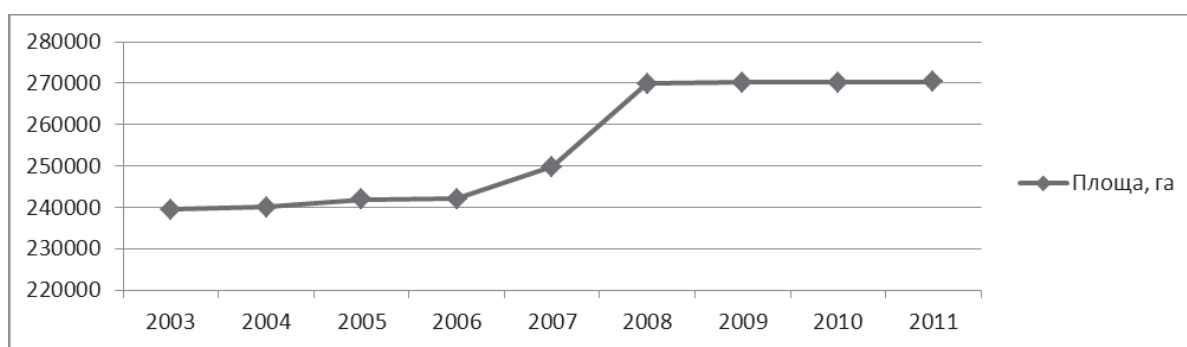

Рис.1 Динаміка площі під органічними культурами в Україні, га *

* Розроблено автором з використанням [7]

Аналізуючи представлену інформацію слід зазначити, що за останні роки кількість господарств, які спеціалізуються на виробництві органічної продукції у 2011 році збільшилась у 2,2 рази порівняно з 2003 роком, натомість загальна площа органічних культур збільшилась лише у 1,1 рази. Це обумовлено тим, що в Україні виробленням органічної продукції, здебільшого займаються невеликі підприємства та фермерські господарства.

Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку. Більшість українських органічних господарств розташовано у Одеській, Херсонській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Тернопільській та Хмельницькій областях. Українські сертифіковані органічні господарства різного розміру – від кількох гектарів, як і у більшості країн Європи, до десятків тисяч гектарів ріллі [5].

Дослідження Федерації органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з 2006 р., склавши у 2008 році 600 тис. євро, 2009 р. – 1,2 млн. євро, 2010 р. показник зріс до 2,4 млн. євро, а у 2011 р. – до 5,1 млн. євро [7].

Встановлено, що високий рівень природно–ресурсного потенціалу України надає можливість покращити фінансово–економічний стан аграрного сектора за рахунок органічного виробництва. Однак, станом на початок 2011 року зареєстровано лише 142 оператори органічного виробництва, що становить лише 0,05% від загальноєвропейського рівня і відповідає 34 місцю серед 44 країн Європейського Союзу. Станом на початок 2012 року значно зросла сертифікована площа органічних сільськогосподарських угідь, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових (49,4% загальної площі ріллі з органічним статусом), олійних (15,2%) і зернобобових культур (3,8%). На одного виробника органічної продукції в Україні припадає лише 1,9 тис. га за середньоєвропейського рівня – 36,1 га [8].

Вітчизняний ринок органічної продукції має значний потенціал, оскільки його обсяг є найменшим серед інших європейських країн, тоді як за площею сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом Україна має значні переваги. При цьому низький рівень споживання органічної продукції на душу населення пов'язаний із недостатнім платоспроможним попитом населення. Розвиток вітчизняного ринку органічної продукції складається і залежить від: доходів споживачів, потужностей виробників, постачальників, продавців, дистриб'юторів, законодавчих та контролюючих органів, у першу чергу, через організаційні фактори.

Для розвитку органічного сільського господарства необхідно законодавчо закріпити заходи щодо підвищення мита на ввезення хімічних добрив, запровадити субсидії за зменшення використання хімічних та мінеральних добрив, спрямовувати кошти на розвиток сучасних ринків органічної продукції.

Важливим напрямом розвитку і становлення органічного сільського господарства повинна бути участь фермерів у розробленні програм та

підготовці змін до нормативно–правових актів, які регламентуватимуть виробництво екологічно чистої продукції. Така практика широко використовується у країнах Європейського Союзу.

Одночасно з формуванням законодавчого підґрунтя розвитку органічного агровиробництва виникає потреба у створенні інститутів, які здійснюватимуть регулювання і контроль у сфері органічного землеробства. Ключове місце повинно відводитись сертифікаційним та консультативно–дорадчим організаціям [4].

Розвиток внутрішнього і освоєння закордонного ринків органічної продукції посилить конкурентні позиції у галузі. Вибір компетентного закордонного партнера–імпортера та просування органічної продукції значно зменшує витрати вітчизняного експортера і мінімізує ризики у втраті ділової активності. Проте, враховуючи існуючу тенденцію вітчизняного експорту органічної сировини, слід зауважити про можливе скорочення прибутків виробників через обмежені можливості у вирощуванні органічної продукції.

Саме тому необхідним є розвиток відповідної інфраструктури органічного ринку, становлення та гармонізація відповідного законодавства з міжнародними стандартами, державна фінансова підтримка органічних виробників, а також посилення ролі біржової торгівлі, що призведе до формування дієвих ринкових механізмів ціноутворення і представлення органічної продукції на регіональному, державному і міжнародному товарних ринках [1].

Перехід сільськогосподарських товаровиробників на органічні методи господарювання може бути можливим лише за умови усвідомлення переваг органічного виробництва порівняно з традиційними технологіями вирощування. Органічне виробництво швидше має переваги у цілому для суспільства, а не для виробника органічної продукції на локальному рівні. Тому для забезпечення ефективності органічного виробництва потрібна державна підтримка у вигляді субсидій для економічного стимулювання впровадження органічного виробництва, ефективного землекористувача і землевласника з метою збереження екосистеми.

Висновки. Аналіз світового досвіду розвитку органічного виробництва свідчить, що його темпи прямопропорційні рівню пріоритетності

розвитку галузі на державному рівні. Склалися різні форми і напрями державного регулювання органічного виробництва. Найбільшого поширення органічне виробництво набуло у тих країнах світу, у яких була сформована система органічного сільського господарства, яка включає спеціальну інфраструктуру, для забезпечення сертифікації, маркетингу органічної продукції, контролю за якістю, реалізацією, логістикою.

Ринок органічних продуктів в Україні поки що знаходиться на початковому етапі свого розвитку. Український ринок органічної продукції поступово розвивається, розширюється асортимент вітчизняної продукції, що дозволяє споживачу купувати органічні крупи, продукти м'ясо-молочної групи, овочі, фрукти, зелень тощо.

Звичайно, це вимагає від виробників та переробників додаткових ресурсних і фінансових вкладень, оскільки кожен етап виробництва органічних продуктів харчування повинен відповідати вимогам і пройти ретельну сертифікацію. Однак, враховуючи тренди та попит, це дозволить їм зайняти свою позицію на ринку та забезпечити фінансову стабільність.

Отже, формування ринку органічної продукції пов'язане із законодавчим закріпленням заходів щодо підвищення мита на ввезення хімічних добрив, забезпечення субсидії за зменшення використання хімічних та мінеральних добрив, спрямуванням коштів на розвиток сучасних ринків органічної продукції.

Формування ринку органічної продукції в Україні на основі використання інноваційних технологій має великий потенціал. Розвиток ринку органічної продукції та виявлення можливостей для виходу вітчизняної органічної продукції на світовий ринок є напрямами подальших досліджень, які пов'язані із визначенням системних заходів інноваційного спрямування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережна Ю.С. Канали збуту органічної продукції: міжнародний аспект та вітчизняна практика / Ю.С. Бережна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4. – С. 198 – 202.
2. Бойко Л. Передумови розвитку органічного виробництва в Україні / Л. Бойко // Землевпорядний вісник. – 2011. – № 2. – С. 30 – 35.
3. Галяс А. Органічне агровиробництво: нові ринкові можливості та виклики для

- виробників зерна в Україні / А.Галяс, М. Капштик, Ю.Бакун. – К. – 2008. – 71 с.
4. Дуб А.Р. Інституційні передумови розвитку органічного агровиробництва в Україні: досвід зарубіжних країн / А.Р. Дуб // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – №19.2. – С. 26 – 31.
 5. Мамалига С.В. Розвиток ринку органічної продукції в Україні / С.В. Мамалига // Таврійський державний агротехнологічний університет. – 2012. – № 2. – 270 – 279.
 6. Пінчук І.О. Міжнародна практика функціонування збутових кооперативів виробників органічної продукції / І.О. Пінчук, Ю.С. Бережна // Вісник соціально–економічних досліджень. – 2012. – № 41(2). – С. 100 – 104.
 7. Федерація органічного руху України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua>
 8. Чайка Т.О. Передумови розвитку ринку органічної продукції в Україні / Т.О. Чайка // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – 233 – 240.
 9. Чудовська В.А. Світовий досвід виробництва органічної сільськогосподарської продукції / В.А. Чудовська // Збалансоване природокористування. – 2012. – № 1. – С. 83 – 87.